

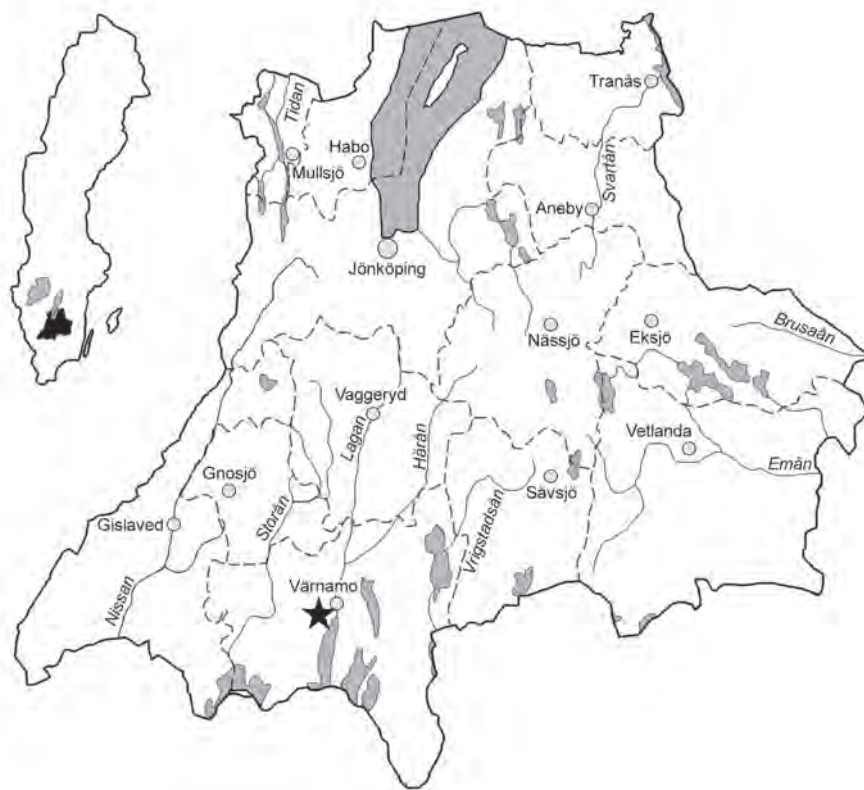
Stormskadade gravfält i Vallerstad

Rapport över arkeologisk efterundersökning och återställning
av RAÄ- nr Kärda 93:1, 94:1 och 95:1, fastigheten Vallerstad
1:2, Kärda socken, Värnamo kommun, Jönköpings län

Stormskadade högggravfält i Vallerstad

Rapport över arkeologisk efterundersökning och återställning av RAÄ- nr
Kärda 93:1, 94:1 och 95:1, fastigheten Vallerstad 1:2, Kärda socken,
Värnamo kommun, Jönköpings län

Rapport, foto och ritningar: Kristina Jansson och Jörgen Gustafsson
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK) är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091.

ISSN: 1103-4076

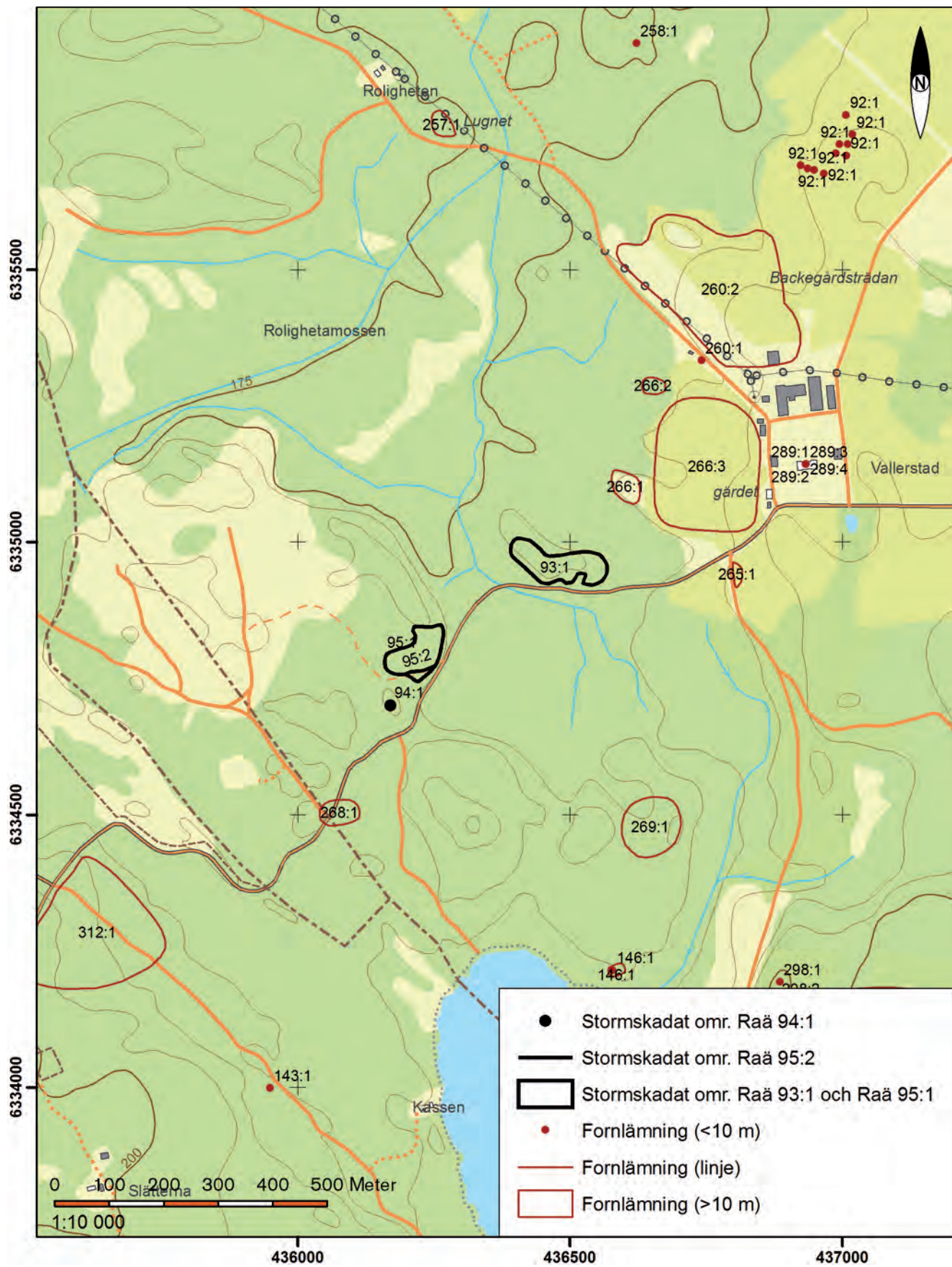
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2014

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning.....	5
Metod.....	5
Topografi och kulturmiljö.....	6
Tidigare undersökningar.....	6
Resultat.....	7
Undersökningsresultat.....	7
Rotvälta 7.....	8
Rotvälta 8.....	8
Sammanfattning.....	8
Åtgärdsförslag.....	9
Administrativa uppgifter.....	10
Referenser.....	11
Tryckta källor.....	11
Arkiv.....	11

Bilagor

- Bilaga 1. Besiktningsskarta över gravfält RAÄ-nr Kärda 95:1 upprättad av Anders Kraft, Länsstyrelsen i Jönköpings län.
- Bilaga 2. Höjdmodell över gravfältet RAÄ-nr Kärda 95:1 med inmätta rotvältor och gravar i omedelbar närhet till rotvältorna.
- Bilaga 3. Besiktningsskarta över gravfält RAÄ-nr Kärda 95:1 upprättad av Anders Kraft, Länsstyrelsen i Jönköpings län.

FIGUR 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad 63E3dS. Skala 1:10000

Inledning

Med anledning av att en sommartromb skadat högggravfälten RAÄ-nr Kärda 93:1 och 95:1 samt gravhögen RAÄ-nr Kärda 94:1 inom riksintresse (RI 8), Värnamo kommun, besiktigade representanter för Södra Skog och Länsstyrelsen de uppkomna skadorna 2013-08-08. Vid det tillfället konstaterades att ovädret resulterat i 13 stormfällor inom eller strax intill fornlämningsområdena (Bilaga 1). På Länsstyrelsens uppdrag utförde därför Jönköpings läns museum arkeologiska efterundersökningar och återställning av de berörda fornlämningarna. Arbetet omfattade totalt ca 10 000 m² och utfördes under 10 fältdagar mellan 2013-11-09 och 2013-11-19. Ansvarig för fältarbetet och rapportsammanställningen är antikvarie Kristina Jansson.

Målsättning

Syftet med den arkeologiska efterundersökningen och återställningsarbetet var att dokumentera uppkomna skador på gravfältet, särskilt där rotvältor skadat befintliga gravar. I sådana fall syftade undersökningarna till att tillvarata eventuella fynd och benmaterial, samt att återställa gravarna i så ursprungligt skick som möjligt. Generellt syftade återställningsarbetet till att minimera spåren efter rotvältorna på gravfälten.

Metod

Initialt besiktigades varje rotvälta och en undersökningsstrategi lades upp för varje individuell rotvälta, vilken baserades på hur omfattande skadan var på plats och om den berört en grav eller ej. Därefter fotodokumenterades varje rotvälta och mättes in med nätverks RTK. I de fall rotvältorna berört gravar eller låg mycket nära gravar, inmättes även dessa gravar (Bilaga 2).

I ett par fall hade rotvältorna skadat ett par gravar inom RAÄ-nr Kärda 95:1. I dessa gravar rensades "sårytan", alltså profilen som blottlagts i graven efter den upprivna roten. Detta för att undersöka huruvida ett eventuellt brandlager eller annan typ av gravgömma skadats. Efter upprepning fotodokumenterades den upprepade profilen.

Nästa steg var att undersöka själva rotvältan för att se om någon skadad gravgömma kunde finnas bland rötterna. Om så inte var fallet sågades rötterna i görligaste mån av och materialet, i detta fall sand med inslag av småsten och lite grus, rakades ner i rotgropen.

Slutligen återställdes gravfälten med hjälp av ett arbetslag från Värnamo kommun samt en grävmaskin. Ytterligare rötter sågades av i rotvältorna och dessa togs bort. I ett par fall fick rotvältorna vara kvar; dels i rotvälta 1 norr om gravarna inom RAÄ-nr Kärda 93:1,

dels rotvälta 7 belägen i en hög inom gravfältet RAÄ-nr Kärda 95:1. I alla övriga fall togs rotvältan bort. När samtliga rotvältor antingen puttats tillbaka eller tagits bort ”snyggades” varje rotvältsplats till för att minimiera de synliga intrycken av ytskadorna.

Topografi och kulturmiljö

De berörda fornlämningarna är fornvårdsobjekt och ingår i riksintresse (RI 8), Värnamo kommun. Längst i norr ligger RAÄ-nr Kärda 93:1 på ett krön, respektive i en N och Ö sluttning på ett i Ö-V löpande moränkrön mellan mossar och öppen odlingsmark. Gravfältet är bevuxet med tall och enstaka ekar, sträcker sig inom ett ca 180 x 70 m stort område och utgörs av 70 högar och ca 30 runda stensättningar. Söder om RAÄ-nr Kärda 93:1 ligger RAÄ-nr Kärda 95:1. Längst i nordväst utgörs området av en höjdplåtå; i övrigt krönläge och SÖ sluttning. Gravfältet, som är bevuxet med tallskog och enstaka björkar, sträcker sig inom ett ca 140 x 80 m stort område och utgörs av 28 högar och 12 runda stensättningar. I en svacka söder om gravfältet löper en hålväg RAÄ-nr Kärda 95:2 i VNV-OSO:lig riktning. Hålvägen är ca 40 m lång, ca 2 m bred och 0,4 m djup. Söder om hålväggen ligger ytterligare en mindre beskogad moränhöjd, och på denna återfinns RAÄ-nr Kärda 94:1, en 12 m stor ensamliggande hög (uppgifter hämtade från FMIS).

Förutom de aktuella gravfälten, den ensamliggande gravhögen och hålvägen består riksintresset av Vallerstad gård, en tämligen enhetlig herrgårdsmiljö där gården har anor från medeltiden. Idag består gården av huvudbyggnad och kringbyggnader från slutet av 1800-talet (Franzén 1990 s. 27).

Tidigare undersökningar

De aktuella fornlämningarna RAÄ-nr Kärda 93:1 och 95:1 har tidigare berörts av vårdinsatser, nämligen efter stormen Gudrun 2005.

År 2005 undersöktes totalt fem rotvältor inom de båda gravfälten, vilka berört gravar. Samtliga konstaterades ha brandlager innehållande brända ben och kol. Undersökningarna visade att samtliga gravar haft brandlager och kunde innehålla kol, brända ben och enstaka mindre järnföremål. Efter undersökning återställdes gravarna (Röjder & Sanglert 2006).

År 2006 undersöktes tre rotvältor i gravar på gravfältet RAÄ-nr Kärda 93:1. Brandlager och inre stenkonstruktioner påträffades liksom kol, sot, brända ben, flintavslag, järnfragment och några pärlor av glas och brons. Efter undersökningen återställdes gravarna (Ameziane 2006).

År 2007 undersöktes på samma gravfält en stormskadad grav. Dessutom bortgrävdes återstoden av en tidigare täktskadad gravhög i den norra delen av en grustäkt på gravfältet. Vid undersökningarna

hittades en bronsring, en glaspärla och några brända ben. På gravfältet RAÄ-nr Kärda 95:1 undersöktes två stormskadade gravhögar där enstaka brända ben påträffades (Häggström och Lindblad 2011).

Resultat

Undersökningsresultat

För en närmare beskrivning och fotodokumentation av varje rotvälta hänvisas till bilaga i Länsstyrelsens förfrågningsunderlag, dnr 431-5559-2013 (Bilaga 3 i denna rapport). Av de totalt tretton rotvältorna hade endast två berört befintliga gravar, och dessutom utan att ha skadat brandlager eller gravgömmor. De båda rotvältorna nr 7 och nr 8 var belägna på gravfältet RAÄ-nr Kärda 95:1.

FIGUR 2. Rotvälta nr 7 i norra delen av en gravhög före återställningen, RAÄ-nr Kärda 95:1

FIGUR 3. Rotvälta nr 7 efter återställningen.

FIGUR 5. Rotvälta nr 8 i centrum av stenpackning i en rundstensättning inom gravfältet RAÄ-nr Kärda 95:1. Delar av ursprunglig stenpackning ligger kvar i rotvälts gropens östra del samt sitter inbäddad i rotvälts rotsystem.

Rotvälta nr 7

I högens norra del har rotvältan orsakat en ca 1,5-3,0 m stor och 0,8 m djup skada där rötterna dragit med sig en högfyllning bestående av grusig sand och småsten. Inga inre stenkonstruktioner kunde iakttas. Rotgropen och materialet i rotvältan undersöktes liksom den uppkomna "sårprofilen". Inga spår efter brandlager, annan typ av gravgömma eller föremål kunde konstateras. Efter dokumentation och inmätning puttades rotvältan varligt tillbaka i gropen och ytan jämnades till.

Rotvälta nr 8

Rotvältan är belägen mitt i en grav som vi tolkade som en flackstensättning. Rotvältan har orsakat en ca 1,5-2,5 m stor och 0,5 m djup skada. I den östra delen av rotgropen samt bland rötterna i rotvältan fanns rester efter en stenpackning bestående av 0,15-0,3 m stora stenar. I övrigt utgjordes gravfyllningsmaterialet av sand med inblandning av grus och lite småsten.. Den uppkomna "sårytan" rensades och materialet i själva rotvältan undersöktes. Förutom de rubbade stenarna kunde inga spår efter brandlager eller annan typ av gravgömma konstateras. Ej heller föremål eller brända ben. Efter dokumentation och inmätning togs rotvältan varligt bort och området jämnades till på ytan.

FIGUR 4. Rotvälta nr 8 efter återställningen.

Sammanfattning

I samband med en tromb sommaren 2013 skadades tre fornlämningar belägna på fastigheten Vallerstad 1:2, tillika ingående i fornvårdsobjekt och riksintresse (RI 8), Värnamo kommun. De tre fornlämningarna utgörs dels av de båda höggravfälten RAÄ-nr Kärda 93:1 och 95:1, dels av den ensamliggande högen RAÄ-nr Kärda 94:1. Skadorna inom fornlämningarna utgjordes av 13 rotvältor där en låg med närhet till RAÄ-nr Kärda 93:1, två med närhet till RAÄ-nr Kärda 94:1, två med närhet till RAÄ-nr Kärda 95:1, en med närhet till hålvägen RAÄ-nr Kärda 95:2 och sju inom gravfältet RAÄ-nr Kärda 95:1. Av dessa rotvältor hade två skadat befintliga gravar; en hög och en stensättning inom RAÄ-nr Kärda 95:1. Övriga rotvältor låg mellan gravarna.

Av de gravar som skadats hade delar av stenpackningen i den flacka stensättningen följt med rotvältan, men i övrigt fanns inte några tecken på att en ursprunglig gravgömma eller brandlager skadats. Samma förhållande gällde en ytskadad hög där rotvältan dragit med sig den sandiga högfyllningen. Efter undersökning, dokumentation och inmätning trycktes rotvältan i stensättningen tillbaka med handkraft och grävmaskin, medan den togs bort i gravhögen. Innan rotvältan togs bort hade sanden som utgjort högfyllnad återbördats. Övriga rotvältor inom de berörda områdena togs bort sedan materialet rakats ner i rotvältsgroparna. Slutligen utfördes en sista finputsning för hand så att alla gropar var jämnt uppfyllda och utjämnade på ytan.

Åtgärdsförslag

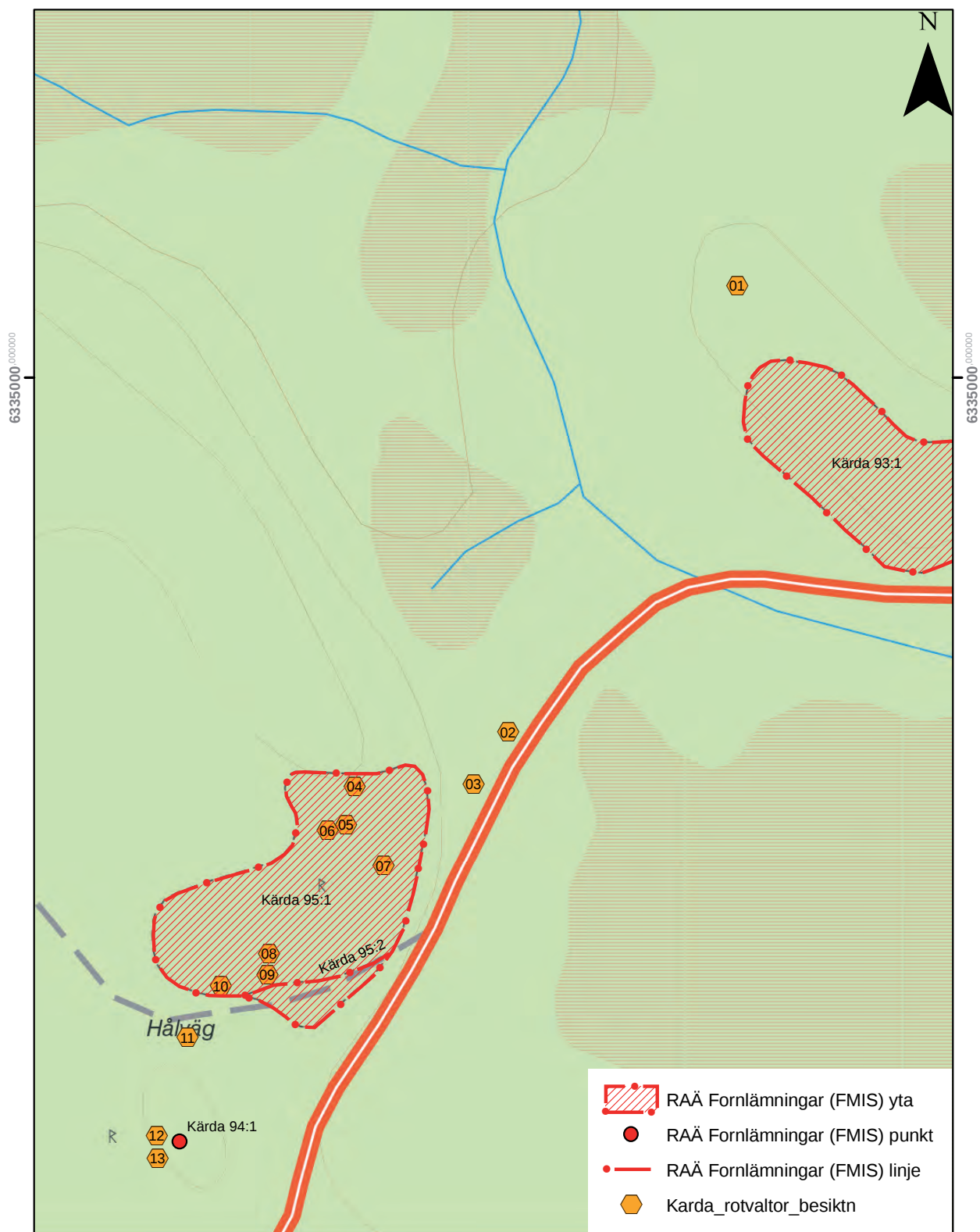
Ett framtida åtgärdsförslag inom de berörda gravfälten kan vara att fälla de träd som idag står i gravarna. Detta för att minimera skaderisken i händelse av liknande oväder.

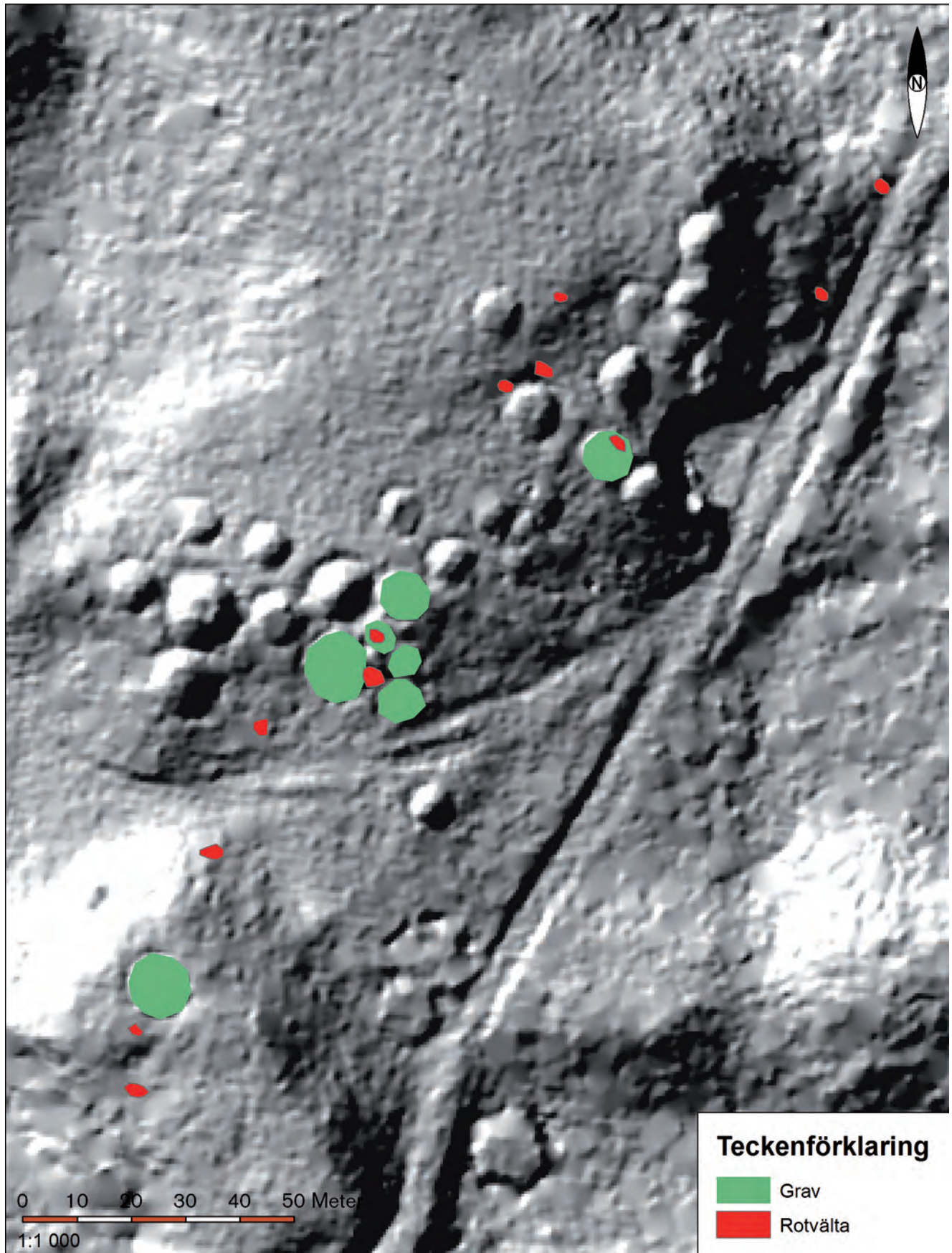

Länsstyrelsen
i Jönköpings län

Efterundersökning
Vallerstad
RAÄ Kärda 93-95
Värnamo kommun

Beteckning
431-5559-2013
Bilaga 1

Höjdmodell över gravfältet RAÄ-nr Kärda 95:1 med inmäta rotvältor och gravar med omedelbar närhet till rotvältorna.
Höjdmodell av Ingvar Røjder och inmätningar av Jörgen Gustafsson och Kristina Jansson

431-5559-2013 Förfrågningsunderlag Bilaga 2

Vallerstad trombskador Gräsmarksplatsen vårdobjekt**Dokumentation Vallerstad, mest tallar och björkar med foton, beskrivning och inmätning för vidare bedömning/offert av kostnad för åtgärder.**

Text och foto: Anders Kraft 2013-08-15

Rotvälta 1

Björkfälle, 2 meter diameter, står på högkant, höjd 2 meter, möjligen sten ingående i konstruktion i utkanten eller utanför det registrerade gravfältets gränser. Synbara stenar är 0,05-0,3 meter stora, fyllning av sandblandad mo. Stammen kommer kapas tre meter upp för motvikt. Djup på skadan är 0,3-0,5 meter.

Rotvälta 2

2 meter diameter, djup på skadan 0,5-0,7 meter. Björkfälle, fyllning av sandblandad mo, i utkanten av gravfältet, berör troligen inte en grav, men andra anläggningar kan vara möjliga. Intill grusväg, 3-4 meter väster om vägen. Inga synbara stenar.

Rotvälta 3

Ligger 20 meter söder om rotvälta 2, 4 meter väster om grusvägen. Diameter 2 meter, djup på skada 0,4 meter, inga synbara stenar, sandblandad mo. Tallvälta. Fyllning behöver gås igenom, står på högkant.

Rotvälta 4

Ligger på mitten av gravfältet, berör ingen synlig gravanläggning men behöver ändå gås igenom och åtgärdas. Tallfälla. Diameter 1,5 meter, står på högkant 1 meter, 0,2-0,3 meter djup skada med sandblandad mo, ingen stenfyllning.

Rotvälta 5

Sitter centralt på gravfältet, ingen synlig anläggning, ska dock åtgärdas, möjligen andra anläggningar. Diameter på tallfälla, höjd 1,5 meter, högkant. Sandblandad mo i fyllning, ingen synlig stenfyllning. Djup på skadan 0,5-0,7 meter.

Rotvälta 6

Ligger omkring 5-7 meter sydväst om rotvälta 5. Höjd 1,8 meter, högkant, tallvälta. Inga synbara stenar, sandblandad mo. Djup på skadan 0,4-0,5 meter. Behöver åtgärdas.

Rotvälta 7

Sitter i norra kanten av en gravhög, Sandmanteln upprivden i norra kanten, tallvälta. Djup på skadan 0,3-0,4 meter. Inga synbara anläggningar, sandblandad mo, inga stenar. Diameter 2-3

431-5559-2013 Förfrågningsunderlag Bilaga 2

meter, naggar norra kanten, 1,5 meter ca i plan. Står på högkant, mer krav på återställning, hantverk på anläggningen. För att forma ursprungligt utseende på högen.

Rotvälta 8

Sitter centralt på röse med jordmantel, dvs hög. Kärnröse blottlagt, stenar synliga, storlek 0,2-0,3 meter, höjd på vältan som är ett björkfälle, är 2 meter. Sandblandad mo, inga synliga fynd. Diameter 2,5 meter. Ligger centralt och något utdraget åt den nordvästra delen av högen. Här krävs hantverk på återställning, lite mer arkeologi. Formspråk ursprungligt eftersträvas.

Rotvälta 9

Centralt på gravfältet, 5-6 meter SSÖ om rotvälta 8, enstaka stenar och sandblandad mo. Tallfälle, Höjd på vältan ca 2 meter, Djup på skada 0,3-0,4 meter. Diameter på vältan 4 meter. Mitt emellan 3-4 gravar.

Rotvälta 10

Ligger inte i någon synbar anläggning, står på högkant, 1,5 meter hög., diameter på skada är 1,5-2 meter, djup 0,3 meter. Sandblandad mo, inga synliga stenar.

Rotvälta 11

Ligger på den norra kanten av en sluttning av gravfältet (egentligen norr om enskild hög med ränna). Ingen synlig anläggning, moränblandad sandmo. Tallfälle, höjd 1 meter, djup på skadan 0,3-0,4 meter, diameter 2-2,5 meter.

Rotvälta 12

Ligger uppe på höjden, 4-5 meter söder om hög med ränna. Vältan är en tallvälta, har inte fallit till 100 procent, vinkel 45 grader, stammen lutad mot en björk. Motvikt vid kapning av stamm. Inga synliga anläggningar, sandblandad mo med inslag av moränsten, inga anordnade stenar. Storlek på skadan är 2 meter i diameter, höjden på vältan är 1,8 meter på högkant. Djup på skadan 0,3-0,4 meter. Behöver åtgärdas.

Rotvälta 13

Söder om gravhög, diameter 4 meter, sand och grusblandad morän, mycket sten. Djup på skadan 0,3-0,4 meter. Höjd på vältan 2 meter. Inga synbara anläggningar. Tallfälle.

431-5559-2013 Förfrågningsunderlag Bilaga 2

Vallersta trombskador 2013 RAÄ-nr Kärda 93-95

Rotvälta 1

Rotvälta 2

Rotvälta 3

Rotvälta 4

Rotvälta 5

Rotvälta 6

431-5559-2013 Förfrågningsunderlag Bilaga 2

Rotvälta 7

Rotvälta 8

Rotvälta 9

Rotvälta 10

Rotvälta 11

Rotvälta 12

Rotvälta 13

Översikt skador RAÄ 95:1

I samband med en tromb sommaren 2013 skadades tre fornlämningar belägna på fastigheten Vallerstad 1:2, tillika ingående i fornvårdsobjekt och riksintresse nr 8, Värnamo kommun. De tre fornlämningarna utgörs av två höggravfält och en ensamliggande hög. Skadorna inom fornlämningarna utgjordes av 13 rotvältor.

Av de gravar som skadats hade delar av stenpackningen i den flacka stensättningen följt med rotvältan, men i övrigt fanns inte några tecken på att en ursprunglig gravgömma eller brandlager skadats. Efter undersökning, dokumentation och inmätning trycktes rotvältan i stensättningen tillbaka med handkraft och grävmaskin, medan den togs bort i ett fall.